

Mirko Bogović

**Krvavi most
u Zagrebu**

Da su meni gusle javorove i gudalo od jadicovine, a k tomu da mi je vilinski glas, najvolio bih zapjevati tanko i glasno, te opjevati naroda našega sreću i nesreću, sve redom od najstarije pa do najnovije dobe, tad bih, znam ja, slušô narod naš ko što sluša slijepe svoje Omire na vašarih kad mu uz javor-gusle poju o junacih silnih i bojevih ljutih; al buduć u mene nema pomenutih sredstvih no svojstvih, zato evo uzev preda se divit i hartiju, hoću ovdje da opišem jednu samo između mnogih burnih i krvavih epizodah iz hrvatske naše prošasnosti.

Tko je godijer makar i površno prevračao listine gdje se napominju događaji raznih naroda, bit će opazio da nema gotovo nijedna doba gdje ne bi bila rijekom tekla krv naroda našega, stranom u bojevih izvanjskih, što ih pređi naši vodiše ponajviše proti Turkom, stranom pako u domaćih borbah, što pronikoše iz razdora nesložnih sinovah naše domovine, zadajući joj time teških i krvavih ranah. Tkogođ bespristrano o tom razmišlja, zaista se čudu dočudit ne može kako je moguće bilo da se pod teškimi timi udarci naš narod sasvim ne dotamani, već preboljev vazda sretno ljute rane svoje opet se oporavi i pridigne, pa jedva što mu desna ruka zasili, već mu i krvce zaželi britka sablja, te zato skočiv na noge lagane kao Kraljević Marko nanovo pohrli u krvavi boj. S kamena bi suza udarila kad rodoljub pomisli na sve što je prepatio taj naš narod, al opet mu od puke radosti srce mora da zaigra u grudih kad vidi da je usprkos svemu zlu, što ga je snašlo tečajem vremena, narod taj sved još onakav kakav je bio prije više vjekovah: čil, naime, zdrav, veseo i lakouman. Teško ga iskustvo ne otupi, al i ne učini da bi se bio koristio njime i dozvao pameti, već on ostade sved isti te isti u zlu i u dobru.

Što je godijer burnih pokretah u Ugarskoj bilo, teško da će ih biti burnijih od onih što se pridesiše koncem 13. i početkom 14. vijeka. Ugarski a zajedno i hrvatsko-slavonsko-dalmatinski kralj bio je u ono vrijeme Andrija III.¹ Taj je vladar imao mnogo tajnih a i javnih neprijateljah ne samo u Ugarskoj već i izvan nje; dapače našlo se je i takmacah, koji se s njime natjecahu za krunu ugarsku. Među timi bio je sprva Karlo Martel,² sin Karla II kralja od Sicilije i Marije sestre pokojnog ugarskog kralja Ladislava.³ Čitava Ugarska, a s njom dakako i Hrvatska razvrgla se na protivne stranke. Jedni bijahu za Andriju kralja, a drugi opet za Karla Martela. Svaka je stranka nastojala oko toga da si što više pribavi privrženikah, bilo obećanjem, mitom i darom, ili pako silom i oružjem. Nije dakle čudo

¹ Andrija III. Arpadović (oko 1250. – 1301.), hrvatsko-ugarski kralj, sin nepriznatog ugarskog kraljevića Stjepana Postuma. Zvan Mlečanin jer mu je majka Venecijanka Tomasina Morosini. Posljednji je vladar iz dinastije Arpadovića.

² Karlo Martel (oko 1271. – 1295.), sin napuljskoga kralja Karla II. Anžuvina i Marije Arpadović, sestre hrvatsko-ugarskog kralja Ladislava IV. Kumanca. Pretendent na hrvatsko-ugarsko prijestolje, protukralj Andriji III. Nikad nije stupio na tlo Hrvatske ili Ugarske. Ne treba ga miješati s Karlom Martelom (oko 688. – 741.), utemeljiteljem franačke dinastije Karolinga.

³ Ladislav IV. Kumanac (1262-1290), hrvatsko-ugarski kralj od 1272. godine. Sin kralja Stjepana V. Arpadovića i kumanske princeze Elizabete. Kumani su poganski nomadski narod čiji je način života Ladislav prihvatio, zbog čega je optužen da se odrekao kršćanstva. Oženio se sicilijanskom princezom Izabelom, kćeri Karla I. Anžuvina. U vrijeme njegove vladavine kraljevinom vlada feudalna anarhija i česti sukobi. Umro je bez izravnog nasljednika, što je bio povod dinastičkim borbama koje se opisuju u ovoj priči.

što se tom prilikom razigraše strasti u ljudih, i što je uslijed toga svaki čas došlo do nasilja, do plijena, do krvava okršaja i do progonstvih. Svaka stranka gledala je da se održi na svaki mogući način, a uz to, da satre protivnike svoje. Karlo Martel imao je u Ugarskoj i u Hrvatskoj dosta možnih privrženikah, koji su stranku njegovu vazda poticali na otpor proti kralju Andriji, a taj je opet od svoje strane nastojao da mu njegovi privrženici ne krenu vjerom, i da ne izgube tvrde uzdanice. S toga uzroka došo je također godine 1292. u Zagreb, te zagrebačkom Kaptolu radi dokazane vjernosti i privrženosti podijelio povelju, gdje mu poklanja maltu zagrebačkoga trga. Istom je prilikom naimenovao kralj Andrija posebnom poveljom nekog Pavla Slavinića rodom Zagrepčanina iz Vlaške ulice⁴ — s kojim ćemo se češće sastati tečajem naše pripovijesti — plemićem ugarskim, a to radi dokazane vjernosti i hrabrosti u boju. Zatim, godine, naime 1295, naimenova kralj Andrija po smrti Ivana I nekog Mihalja biskupom zagrebačkim,⁵ a pošto taj, dopraćen oružanom silom, u Zagreb stigne, počeo je odmah napastovati i progoniti privrženike Karla Martela, a među njimi napose župana Garduna⁶ gospodara tvrdog tada Medved- i Garić- grada.⁷ Biskup Mihalj pomoću vojvode hrvatskog Alberta i ostalih privrženika kralja Andrije osvoji najprije Gardunov grad Garić sa selom Gjulincem, te zatim istim načinom otme na silu Ivanu i Hinku, sinovom banu Gusingovca,⁸ županiju brezničku, prisvojih si naslov župana garićkog i brezničkog.⁹

Protivnici kralja Andrije i biskupa Mihalja uzavreli su naravno najvećim gnjevom stoga što počini pomenuti biskup u svoje i kralja Andrije ime, i oni bi mu se odmah smjesta bili osvetili da se nisu pobojali velike oružane sile, koja bijaše vazda uz biskupa Mihalja; nu pošto se taj za njeko vrijeme iz Hrvatske udalji da posjeti kralja Andriju zaštitnika svoga, bila je sva prilika da će buknutim živim plamom osveta, što je donle potajno tinjala pod pepelom. Svim Martelovim privrženikom bijaše tada jur dotužila muka, osobito pako od

⁴ Vlaška ili Laška Ves, na mjestu današnje Vlaške ulice, jedno je od najstarijih zagrebačkih predgrađa, a ime je dobilo po svojim stanovnicima, talijanskim trgovcima (Vlasima). Naselje je imalo status posebne općine u vlasništvu kaptolskih biskupa.

⁵ Mihalj (Mihovil), porijeklom iz Transilvanije, dvadeseti zagrebački biskup od 1295. do 1303. godine, kasnije ostrogonski nadbiskup. Isprva pristaša Andrije III., kasnije je prešao na stranu Anžuvina. Na njegovom pečatu sačuvan je prvi poznati likovni prikaz zagrebačke katedrale.

⁶ Grdun, Gardin, Gardun, Gordun ili Gurdon, član plemićkog roda Grebenskih ili Grebengradskih. Ime su dobili po utvrdi Greben na Moslavačkoj gori, gdje je njegov otac, također Grdun, prvi poznati član te obitelji, bio kaštelan kralja Andrije II. Vlasnici su većeg broja posjeda u sjevernoj Hrvatskoj. Grdun je od 1289. kaštelan Garić-grada, a od 1290. Medvedgrada i Blaguše, a njegov brat Vukoslav kaštelan Kalnika.

⁷ Garić-grad na Moslavačkoj gori je uz Medvedgrad jedan od najstarijih srednjovjekovnih utvrđenih gradova u Hrvatskoj. Sagrađio ga je 1256. ban Stjepan Šubić. Danas je ruševina.

⁸ Gisingovci ili Gusingovci (njem. Güssing), u 13. i 14. stoljeću moćna velikaška obitelj njemačkog porijekla. Otac Henrik, prvi član obitelji koji je stekao posjede u Hrvatskoj, i njegovi sinovi braća Ivan i Henrik (ovdje Hinko) bili su ugarski palatini i slavonski banovi. U vrijeme dinastičkih borbi opisanih u ovoj priči mijenjali su strane, podržavali povremeno i Andriju III. i Anžuvince, da bi konačno pristali uz Karla I. Roberta. No kad je taj kralj učvrstio svoju vlast i moć, obračunao se sa samovladom velikaških obitelji u Hrvatskoj i Ugarskoj, pored ostaloga i s Gisingovcima, koji tada nestaju s povijesne pozornice.

⁹ Grad i županiju od Breznice (comitatus Bersencze sive Gersencze) u današnjoj Slovačkoj, kralj Ladislav poklonio je 1278. godine biskupu zagrebačkom Timoteju, ali su je od nadbiskupije silom preoteli Gisingovci. Mihalj ju je vratio u posjed zagrebačkih biskupa.

zuluma i velika jordama biskupa Mihalja, te im je uprav uslijed toga tako rekuć jur do nokta dogorjelo.

Uprav se je u to doba, što ga evo napomenusmo, šetao u svojoj palači na Medvedgradu možni župan Gardun Garićki, čovjek najbolje muževne dobe, povisoka rasta, suholjast nu koščat i krepak kao bor u obližnjoj mu gori. Crnomanjasto mu lice svjedočilo da je jur mnogo koješta iskusio, dobra i zla, pa zato se u tom njegovom licu zrcalila njeka odvažnost združena sa ozbiljnošću i nekom strogošću a i gorkošću, što si ju valjda iskustvom pribavi. Taj se je dakle čovjek šetao podvitim rukama, stisnutim usnicama, nabranim čelom i plamtećim očima, velikimi i hitrimi koračaji gore-dolje po svojoj palači tako silno da je u zvek njegovih ostruganih podnica kadšto zaškripala i staklo obližnjeg kojeg prozora potiho zazvečilo. Lijepi proljetni dan mjeseca svibnja bio je na izmaku, jer se je sunce jur doticalo glavice gorah Okićkih, i još jedanput prije negoli će zaći pozlačivalo zapadnimi traci svojimi cijelu lijepu okolicu zagrebačku — pa premda je takav prizor, osobito iz Medvedgrada, veličanstven — to ga ipak Gardun ni ne gleda. Ispod grada u gustom grmu slavulj milozvučnim svojim glasom tad zapoje, dočim mu se iz pitome djeteline odzove prepelica veselim pućpurikanjem svojim; gori pako, što se pram kapeli sv. Jakova diže iznad Medvedgrada, začuje se u isti par rog pastira, koj je na prostom nu blagozvučnom tom muzikalnom stroju svirao stari neki hrvatski napjev, i premda bi drugi čovjek taj troglas, što ga upravo napomenusmo, s ushićenjem i čeznućem slušao, to ga evo Gardun ni ne čuje. Za sve krasote divne prirode, kojimi sva naša Hrvatska, osobito pako okolica zagrebačka izobiljuje, za sve blagoglasje zvukovah milih — za sve to Gardun haje i ne haje. Sada njega jedna samo obuzima misao, koja se nipošto ne slaže sa blagimi prije napomenutimi prizori i glasovi. Njemu bi možebit u taj par milije bilo da se okolica zagrebačka gustim crnim zamaglila oblakom, iz kojega bi uz strašnu grmljavinu treskale strijele, dočim bi vrane graktale i vuci zavijali.

A šta je moglo biti te je misli Gardunove tako zaokupilo da je slijep i gluhi bio za sve što ga je okružavalo? — Mora da su ga spopale misli nemile i ljute, s kojih mu duša boluje, a srce u grudi ječi. — A tako je i bilo. Oko duše i srca njegova savile su se do dvije guje — jedna guja težnja za osvetom, a druga ljubomor zvana.

Rečeno je jur gore da je biskup Mihalj, napastujući privrženika Kralja Martela, među kojimi bijaše i Gardun, istomu grad Garić sa selom Gjulincem silovitom rukom oteo i sebi prisvojio. A to bijaše ono što Gardun nikako pregorjet nije mogo, već je snovao svakojako da se čim prije osveti tom biskupu i ostalim privrženikom kralja Andrije. Tadašnje odsuće biskupa iz Zagreba bila je tomu najzgodnija prilika, te zato se je već prije nekoliko danah dogovorio župan Gardun sa svojimi prijateljima i privrženici da k njemu na ročište i na dogovor dođu na opredijeljeni dan uvečer, a taj dan bio je uprav onaj isti gdje se s njime evo upoznasmo. Među drugom odličnom gospodom očekivao je Gardun također knezove braću Ivana i Hinka Gusingovce, kojim je također, kao što znamo, na silu biskup Mihalj oteo županiju brezničku.

Tu sad valja napomenuti da je u spomenute braće Gusingovacah bila mlada sestra imenom Ružica, krasno i milo djevojče od 17 otprilike lijetah, što je jur od 3 godine danah, otkako joj naime redom naglo poumriješe roditelji, boravila kod dobre svoje tetke bivše tada opatice (glavarice) duvnah reda Sv. Klare u Zagrebu.¹⁰ Braća scijenije da će to

¹⁰ Samostan Reda sv. Klare (klarisa), kojega su 1212. godine osnovali sv. Franjo Asiški i sv. Klara Asiška, nalazio se na sjevernom kraju Gradeca. Danas je u njemu Muzej grada Zagreba. Međutim, klarise su u Zagrebu prisutne tek od 1645. godine, a samostan je sagrađen 1650, pa se radi o anakronizmu i autorovoj pogrešci.

mirno utočište za sestru u ono burno doba biti najsigurnije, jer oni ionako često izvan doma budući ne bi bili mogli tako paziti sjajni taj alem, kao što se to punim pravom moglo očekivati od tetke. Nadalje braća ugovoriše da će sestru Ružicu, čim 18. godinu navrši, zaručiti sa pobratimom svojim Gardunom, koji — vidjevši ju prije godine danah u društvu braće njezine, tako se žestoko zaljubi u djevojku da je istu odmah prosio u braće, ni ne pitajući za to da li ona njega ljubi. Braća mu ruku sestre obrekoše, ne hajeći također za to da li će im sestra na to pristati ili ne.

Nu nemojmo se tomu čuditi — to u ono doba nije bilo ništa novoga, dapače to je bila stvar skoro svakidanja da nisu djevojke ni pitali hoće li ovog ili onog, već one se u najsvetijoj toj stvari moradoše pokoriti volji roditeljah ili starije braće svoje, te poći za muža mnokrat nepoznata, a još češće neljubljena. — Pa tako bi se bilo i sa Ružicom po svoj prilici dogodilo da nije slučaj to drukčije okrenuo. Njekim dakle slučajem porodi se noću vatra u manastiru duvnah Svete Klare, (gdje je sada narodni dom i ostale kuće na sjevernom šetalištu),¹¹ a to je bilo po godine otprilike iza kako je Gardun Ružicu u braće isprosio. Slučaj opet htjede da je baš u onoj strani manastira najprije plam buknuo gdje je spavaća soba Ružice bila, te je radi toga, buduć je tvrdo spavala, u najvećoj opasnosti bila. Krika, vika, štropot u pomoć hrlećeg ljudstva, zatim udaranje u zvono probudi ju ipak naskoro... Al jao! već je plam sukljao iz bolte... Gusti dim joj prikrije sobicu... Ona viče u pomoć al joj nitko u općoj halabuki ne čuje glasa... Riječ joj zape i ona onesviješćena pade na tle, al u isti par penjalo se jur smjelo neko momče po slaboj ljestvi do prozora prvoga kata, kojega mu iz bašče manastirske tetka Ružice nijema od straha i užasa pokaza prstom... Goruće grede praskahu strahovito, a iskre, dim i strašna vrućina okružavahu vrlo ga tog mladića, al on usprkos svemu tomu sretno se pope do prozora pa, ni pet ni šest, skočiv u sobu dopre nekako do Ružice, te obimajući je jakom svojom desnicom opet brže-bolje s njom se vrati strmim i pogibionim onim putem, kojim je došo, premda mu je tom prilikom goruća greda grdno ozlijedila lijevo rame. Onu djevojku sved još onesviješćenu tetki preda, na što bude skoro vatra utišana. Nu u srcu mladića toga, koj je zatim otišao u zabuni slatkoj, porodi se uslijed toga događaja također silna vatra, koja bude tim većma potpirivana, što ga je tetka Ružičina za nekoliko dana pozvala u manastir, da mu se ona a i spašena po njem Ružica sama zahvali. On dakako dođe i — al što ćemo duljiti stvar bez potrebe kad se ukratko reći može — oboje se od ono doba stadoše nježno i vatreno ljubiti, a dobra tetka Ružice bila im je u toliko na ruku što je dopustila mladiću da kadšto smije dolaziti i sa izbavljenom i ljubljenom nećakinjom njezinom razgovorit se.

Taj mladić, od 24 otprilike lijetah, lijepa stasa i vedra poštena lica, ne bijaše nitko drugi već početkom ove pripovijesti jur napomenuti Pavao Slavinić, sin poštenoga građanina iz Vlaške ulice, što ga je kralj Andrija radi hrabrosti i vjernosti nedavno naimenovao ugarskim plemićem. — što se tiče izbavljenja Ružice po njemu, to se je dakako skoro svuda doznalo, pa svaki je pošten čovjek općeljubljenog i odvažnoga toga mladića radi

¹¹ Narodni dom je zgrada u Opatičkoj 18, nešto niže od samostana klarisa (po kojima je Opatička ulica i dobila ime). U 19. stoljeću središte je društvenog i kulturnog života Zagreba, jedna od najljepših gornjogradskih palača, u kojoj je glasovita Dvorana (danas ju se najčešće naziva Preporodna dvorana). Dala ju je sagraditi 1838. godine za svoje potrebe, u neoklasicističkom stilu, plemićka obitelj Drašković, no 1845. godine pod povoljnim je uvjetima prodaju prvacima narodnog preporoda. Ilirci su zgradu nazvali Narodni dom ili Dvorana, prema glavnoj prostoriji u kojoj su se održavali različiti društveni događaji, skupovi, plesovi i slično. Sjeverno šetalište je današnje Vrazovo šetalište, uređeno priložima imućnijih građana 1841. godine na inicijativu pjesnika Stan-ka Vraza, po kojemu je kasnije dobilo ime, i upravitelja pošte Matije Pallaina (kavana na današnjem Ilirskom trgu po njemu se i danas zove »Palainovka«.)

toga pohvalio, ali ljubav, koja se čvrsto uvriježila u srcu njegovu i mile mu nadasve Ružice, tu je samo bistro i sumnjom podoštreno oko ljubomornoga Garduna opaziti moglo.

Sad dakle znamo jedno i drugo što je Garduna peklo na srcu i što mu je dušu trovalo lju-tim zmijinim jedom — sad znamo zašto se je zamišljen i strašću uskoleban šetao po sa-motnoj svojoj palači, gdje je svejednako stala pusta jeka njegovih korakah, pošto se jur odavno poče hvatati sumrak — dok ga ujedanput štropot jašiocih, što ga s daleka začu, ne uzbudi iz puste te šetnje i s kobnih mislih njegovih.

»Ha, evo ih!« reče skočiv k prozoru, čim opazi kako se podobar broj konjanikah strmim putem sve to bliže prikučuje kapiji gradskoj, koja se skoro zatim otvori očekivanim tim gostom, a u susret njim išeta sam Gardun, pa pošto ih ponješto razvedrenim licem u pa-laču doprati, stadoše se gosti s domaćinom snova rukovati i pitati se za zdravlje.

Bijaše među tim ljudima dosta odličnih ljudi iz stališa velikaškog i plemićkog, nu bijaše među njima i građanah, a to uprav zagrebačkih. Među svimi najugledniji bijahu knezovi i braća Gusingovci.

Pošto se dakle gosti sa domaćinom međusobno pozdraviše i ponješto o koječemu razgo-voriše, sjetio se Gardun najprije svrhe današnjega sastanka, i predložio gostom svojim ukratko cijelu osnovu, kako će on naime sutra s njihovom pomoću i sa svojimi na to već spremnima ljudmi navaliti na Kaptol zagrebački i tu se osvetiti biskupu Mihalju i kano-nikom privrženikom Andrije.

— Od naše strane neće ti pofaliti pomoć — prihvati, pošto svoj predlog Gardun svrši, stariji Gusingovac Ivan — jer mi smo se već prije dogovorili među sobom i sve jur tako uredili da naši ljudi još prije ponoći ovamo stignu i s tvojimi se sjedine.

— Tako valja — reče razvedriv se posve Gardun — a ja ću kašnje svojim ljudem daljnje naredbe priopćiti, pa sutra prije zore krenut ćemo odavle, a ja se evo zaklinjem i vjeru zalažem da ću naše protivnike takovim podvoriti doručkom i takove im ponude donijeti da će me ne samo oni, već i kasno potomstvo s toga spominjati.

— Ne dvojim ni najmanje da ćemo im se kako valja osvetiti — primijeti mlađi Gusingo-vac — a na znatan otpor teško da ćemo nagaziti, jerbo Mihalja sa svojimi četama u Zag-rebu nema, kako ni hrabrog Slavinića, koji se s biskupom nalazi kod kralja Andrije.

— Baš to mi je žao — reče Gardun zakršiv riječ Hinku Gusingovcu — ta baš s tim čovje-kom volio bih se urediti nego carevo blago zadobiti.

— A zašto baš s njime? — upitaše Garduna braća Gusingovci.

— To ću uprav vam napose kašnje priopćiti, znam da će se i vas kosnuti — odgovori Gardun.

Sad sluge uniđoše s visokimi i teškimi svijećnjaci te stadoše prostirati veliki stol sred pa-lače. Skoro zatim bude donesena večera. Gospoda i građani sjedoše lijepo redom po dos-tojanstvu i starosti za stol i stadoše večerati. Al to ne bijaše posve vesela gozba, kao što biva ondje gdje se ljudi sastaju samo da se među sobom razvesele. Tu je glavna svrha bila druga, i to baš krvava gozba.

Čulo se doduše i tu zveketanje čašah, i među gozbom bilo je i tu glasnog razgovora, al pravomu onomu veselju što obično začinja hrvatske gozbe onaj dan ne bijaše traga ni glasa. Dočim se drugi gosti među sobom razgovarahu, pripovijedao je potihom Gardun, sjedeć između Gusingovacah, kako je ispipao da se Slavinić i Ružica međusobno ljube. Braća, okorjeli inače boljari, prepadoše se s nenadane te vijesti.

— Je li moguće — reče razabrav se najprije mlađi brat Hinko — da se taj novi plemić usudi ljubiti kćer jednog između prvih boljarskih plemenah ugarskih!

— Pa i ona da njega ljubi! — primijeti škrinuv zubima stariji brat Ivan. — Naopako! ta to je ono što dokučiti i pregorjeti nikako ne mogu... Volio bih da ju vidim u smrtnoj košulji no da bude njegovom ljubom ... Nu nemaj brige — primijeti zatim iza kratke stanke domisliv se nečemu — ona će sa svim tim ipak tvoja biti, jer mi što rečemo jednom, to ne poričemo nigda.

— A je li u vas tvrda vjera? — zapita braću sijećajućim očima Gardun.

— Vjera tvrda ko pećina, brate! njom krenut nećemo — odgovore braća rukujući se s njim.

Gosti ostali ne paziše na to što se Gusingovci sa domaćinom razgovarahu, već među sobom spominjahu sutrašnji dan i osvetu, što ju svi manje više gojiše glede protivnikah svojih.

Sviječće bijahu jur nanisko dogorjele i moglo je biti već blizu ponoći. Slike prijašnjih stranom vlasnikah, a stranom upraviteljah Medvedgrada, činilo se kao čudnovatima nekim svjetlom obasjane sa stijene palače ozbiljno motre tu noćnu gozbu. Osobito se je to moglo primijetiti na slikah Filipa biskupa zagrebačkog, zatim bana Stjepka Šubića, bana Matka i Jaćima Pektara.¹²

Dugo zatim ne bilo i gosti na podani znak domaćine ustadoše iza stola te, želeći si međusobno laku noću, za kratko odoše za slugami svaki u svoju ložnicu.

Gardun sam osta još bdijući do preko ponoći, zatim pako, pošto stigoše očekivani ljudi njegovih drugovah, učiniv shodne naredbe, ode i on u spavaću sobu, štono se je nalazila u onoj kuli koja se još dan-danas s desne strane razvalinah Medvedgrada koči ponajbolje sačuvana, prkoseći vremenu, štono u tečaju svome gradi s temelja nove gradove, dočim stare njekoć ponosite kule razgrađuje.

II

Kad je bio mjesec na zahodu i jedva što se je upoznao bijeli danak, al eto iz otvorene širom kapije Medvedgrada preko spustnog mosta skrovno stupaju noćne čete Gardunove. U tih četah konjaničkih i pješačkih bijaše podosta iskusnih vojnikah dobro oboružanih, al je tu bilo još više kosami, sjekirami i toljagami providenih seljakah i ujedno kmetovah Gardunovih, što ih on na brzu ruku sakupi pod svoj buntovni barjak.

Na čelu toj mješovitoj vojsci vranca svoga jaši ponositi župan Gardun, dočim ga slijeva i zdesna na svojih ridih prate do dva vjerna druga njegova, Ivan naime i Hinko Gusingovci. Ostala se pako gospoda i građani poredaše među čete, vodeć svaki ponešto družine.

Dolinom šestinskom, slijeva i zdesna gustom tada šumom obrašćenom, otisnula se čitava vojska put Zagreba grada, komu se je sve to bliže primicala, baš kao oblak crni kad se

¹² Redom gospodari Medvedgrada. Zagrebački biskup Filip vjerojatni je osnivač Medvedgrada, koji je sagrađen nakon tatarske provala 1247. godine. Medvedgrad je često mijenjao gospodare: njime vladaju zagrebački biskupi, hrvatsko-ugarski kraljevi, Šubići, Babonići i drugi velikaši. Bana Stjepka II. Šubića Bribirskog (oko 1215. – oko 1265.), rodonačelnika knezova Bribirskih, kralj Bela IV. imenovao je upraviteljem Medvedgrada. Matija Čak (Csák) slavonski je ban 1272-1273. Joakim Pektar (poginuo 1277.), slavonski ban 1270-1272. i 1276-77, velikaš je iz moćnog njemačko-ugarskog roda Gut-Keled; za vladavine maloljetnog kralja Ladislava IV. Kumanca upravljao je cijelom kraljevinom s kraljevom majkom Elizabetom. Protivnik je Gisingovaca i Babonića.

primiče kojem predjelu što ga za tili časak hoće da prikrije, prijeteći mu grmljavinom, tučom i žarkimi strijelami.

Žitelji Zagreba boraviše još slatki sanak, niti je ikomu kraj pameti bilo da će Gardun sa svojim četami na grad udariti, pa zato još spokojno snivahu, jedni da se odaljeno milo sastalo sa dragim, drugi kako ih nenadana sreća nađe s blaga slučajno stečena, nemoćni starci sanjahu o mladosti i snagi, a bolesni, što im se prije zore nekako prikrađe sanak, da opet stekoše zdravlje — kako koji; nu skoro svaki sanjao je o onom česa mu je srce željno bilo na javi. To je tako bilo do zore, kadli jednom — umjesto zvona navješćujućeg jutrnju Zdravumariju — stade strašna vika i buka na Kaptolu, uzdrmajuc iz mirna sna tamošnje žitelje, baš kao grom kad tresne s vedra neba. S početka nitko nije znao šta je tomu uzrok te se pojavila tako silna graja, nu zamalo čulo se kako pojedini bježeći sugrađani ulicom glasno zavikaše: »Jao pomagaj — bježte! evo na nas s vojskom gospodara medvedgradskog!«

Svaki skoči kao pomaman na noge, te brže-bolje kud je ko znao gledao je da se ukloni ili sakrije, jer je svatko slutio da Gardun nije došo dobrom namjerom već zloradice, da se naime osveti odsutnom tada neprijatelju svome biskupu Mihalju, a i Kaptolu, što mu je duže vremena uskraćivao potrebitu hranu za njega i njegovu posadu u Medvedgradu. To je dakle svatko znao, pa zato se je i svatko punim pravom i pobjao da će tu po svojoj prilici doći do zlića i krvoprolića.

Gardun je sa svojim četami u Kaptol provalio na ona vrata što sada dijele istu kaptolsku varoš od Nove Vesi,¹³ pa pošto bi tamo lako nadjačao i posjekao zadremane stražare, uđe kao munja u Kaptol sa svojim vojnicima, koji bijahu tom prilikom posve nalik noćnim onim avetima što dolaze oko zore da prave kojekakvu stravu pa da svakojako muče uboge ljude.

Pošto je dakle Gardun sa cijelom svojom vojskom tako ušo u Kaptol, razrijedi je što brže moguće, sazove vođe pojedinih odjelah, te im ukratko zapovjedi što treba da svrše; zatim im reče iz podmukla: — Evo prilike da se osvetimo! A vi, braćo i prijatelji, hitro sada svaki na svoj posao s vašim ljudima, robite što se robit može, a pod sablju svoju okrećite il pod kopita konjem postavite što vam godijer na put stane! — Vođe poslušashe te odoše hitro svaki sa svojom četom na sve strane Kaptola, navaliv zamala pojedince u kuće kanonikah.

— A vi, prijatelji moji, ostanite s vašim momcima ovdje na trgu kaptolskom — reče nadalje Gardun braći Gusingovcem. — A i moji konjanici neka ostanu nuz vas. Treba da se osiguramo na svaki mogući način da ne bude od nikuda potajne navale ili zasjede. A ja ću — nastavi plamtećim očima i hrapavim od puke srdžbe glasom — ja ću najprije da se kako valja osvetim štiocu Dominiku, koj je navrkao ponajprije biskupa Mihalja proti meni — zatim ću posjetiti dvore biskupove, pa ću mu ostaviti biljeg, da bude znao i vidit mogao, kad se vrati od svog Andrije, da sam ga obišo.

Zatim sa četom izabranom brzo krene prema kući pomenutog štioca (lektora kanonika).

Dugo zatim ne bilo, a sa svih stranah Kaptola pojave se glasi užasa, plač naime, jauk i lelekanje nesretnih žiteljah uz strahovite grožnje i kletve napadnikah koji, pošto se u njih srce razigralo i krv užestila, stadoše nemilice mučiti i zlostavljati mnoge, što im se ili opriješe ili ne htjedoše da im dobrovoljno izruče blago svoje. Osobito iz kućah kanoničkih čulo se kako nesretnici upomoć viču; al tu pomoći od nikuda ne bijaše, dapače mnogi po

¹³ Dio Zagreba sjeverno od Kaptola, građanska i obrtnička općina s određenom samoupravom, pod kontrolom zagrebačkog biskupa.

se u sto zlih časah skupo i preskupo platiše viku svoju, jer kao veprovi ljudi navališe na njih divlji i bezdušni neprijatelji, s kojih dopadoše dosta ljutih ranah i krvavih glavah.

Svaki čopor pojedince riješio je tijekom načinom posve zadaću svoju, te je bila sva prilika da će ih stoga pohvaliti Gardun, premda ih je on sam sa svojim čoporom udaleko natkri-
lio; jer ne samo što je kanonik Dominik od njegove ruke mrtav pao, već pošto mu kuću oplijeni i s temelja razori, udre kao pomaman na biskupski grad i na obližnju tamo stol-
nu crkvu, pa i tu stade harati i plijeniti dozlaboga.

Kadli je Gardun tako nadovoljio svoje srce, vratio se omašćen krvlju sa četom svojom teški plijen noseći na trg kaptolski, gdje su ga jur očekivala braća Gusingovci a i drugi prije njega tamo jur prispjevši vođe sa svojim četami, sa gomilami zarobljenog blaga i uhvaćenimi njekojimi kanonici, što ih Gardun prije navale napose naznačio pojedinim vođam da ih uhvate.

Pošto zatim spomenutim blagom natovariše spremnih jur u tu svrhu nekoliko seoskih kolah, vratiše se svikolici istim redom, kao što dođoše, opet u Medvedgrad, kamo stigoše upravo oko podne. Gardun se ponajprije svim srdačno zahvali za to što su ga vjerno potpomagali u namjeri njegovoj, zatim stane među vođe dijeliti bogati plijen. Naravno je da župan Gardun tom prilikom nije zaboravio na to da njega kao vođu najveći dio blaga ide, al zato ni po druge nije bilo krivo, jer je svakoga prama činu i dostojanstvu, što ga je tom prilikom obnašao, zapalo dovoljno blaga. Kad bi na taj način razdijeljeno blago, sjeti se Gardun uhvaćenih kanonikah, te zapovjedi potavnjelim licem i strogim glasom tam-
ničaru grada svoga da uhvaćenike odmah odvede u najdublju tamnicu i da im ne poda drugo osim kruha i vode.

— Tako će se barem ta gospoda časna — primijeti zlobnim posmijehom — vikla dosad dobrom i udobnom životu, pomalo priviknuti konaku, jelu i pilu, kojim ja obično častim one što nisu dobrovoljni gosti na Medvedgradu.

— Neće im škoditi — prihvati Ivan Gusingovac — barem će imati vremena razmišljati o tom da je uvijek bolje u prijateljstvu živiti sa susjedom negoli u svađi.

— Znat će također i pamtit će što je i kako, kad se komu uskraćuje hrana potrebita, kao što su to oni činili tebi i tvojoj posadi — reče Hinko Gardunu.

— Vratio sam im šilo za ognjilo — prihvati Gardun — pa ako im nije pravo, neka me tu-
že svome kralju Andriji ili biskupu Mihalju, a taj — ako ga je volja, neka dođe ovamo da oslobodi prijatelje svoje, da vidimo neće li se krvavom glavom vratiti otkuda je došo.

— Boga mi, morat će! — reče opet Ivan — jer su tvrde te zidine, te bi se o njih i tvrđa glava razbila nego što je u biskupa Mihalja.

— Moglo bi to biti — primijeti sad plemić Kunović — al pomislite ipak, gospodine kne-
že, kako je u istoga Mihalja čvrsta volja, te on znade svršiti ono što naumi, kud puklo da puklo, a strah me je da će se svakako osvetiti gospodinu županu i prijatelju našem Gar-
dunu.

— Vi se ga bojite, kako vidim — reče Gardun porugljivo, zakršiv Kunoviću riječ — al ja ne! — Neka dođe samo, a ja ću ga dočekati kako valja, pa se ufam zacijelo da će se taj dozvati pameti i okaniti ubuduće toga da sa mnom ogradi kavgu. Sad sam mu se odužio duga kako valja, a hoću bogme, ako ustreba, opet tako. Uostalom pako ne treba da se plašimo sjene; jer govorio tko što mu drago, stranka naša, štono je pristala uz kralja Karla Martela, ipak je u čitavoj Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji pretežnija negoli protivna, pa će zato ona prije ili poslije morat popuštati, ako neće da je satremo i da nestane bez traga.

— Bog bi dao te bi tako bilo — primijeti Kunović.

— Bit će tako, nemajte brige, prijatelju — reče Gardun. — A sad nemojte dulje dangubiti, već hajdmo k objedu što nas jur čeka, znam da smo svi skupa iza današnjega djela željni i pila i jela.

Gospoda i građani zatim odoše za kućegazdom u palaču gradsku, i tu sjedoše za stol da ručaju, dočim se vojnici i seljaci u dvorištu iza stolovah jelom i pilom obilno providenih namjestiše. Skoro zatim čulo se iz palače kako uz zdravice čaše zveče i pogdjekoje pjesme zaore. Vojnici pako i seljaci, u dvorištu gosteći se svojski, slijediše i u tom pogledu vjerno primjer svoje gospode, samo što ih vikom i pjesmom daleko natkriliše, a to baš nije bio toliko čudo buduć je župan Gardun već prije ručka svom kuharu i ključaru zapovjedio da mu ne štede kuhinje ni pivnice, već da jelom i pilom dostojno i obilno podvore sve njegove goste bez razlike roda i stališa.

Već je bilo podosta kasno poslije podne kad doručaše svikolici u Medvedgradu sakupljeni gosti, zatim pako oprostije se sa kućegazdom veselo i prijateljski, zaklinjuć se tvrdom vjerom da će mu svaki put, kadgod bude od potrebe, na ruku biti.

Tako redom odoše svi do jedino braće Gusingovacah, koji još malko zatrajaše u gradu — stoga da poblize ugovore potrebite glede zarukah i svadbe sa sestrom svojom Ružicom i Gardunom, pa pošto s njim urediše taj posao, oprostije se oni prijatno sa prijateljem svojim i odoše uprav u Zagreb da odmah priopće namjeru i volju svoju sestri i tetki.

Tetka Ružičina i braće njezine, inače opatica Margita zvana, bila je žena jur pristara. Izim časti njezine resilo ju je još njeko osobito odličje združeno s dobrotom i njekom bi reć krotkom žalošću. U nje se je također primijetiti moglo i to da je njekoć vrlo krasna bila; jer premda su od ono doba prošle mnoge godine i mnoga gorka suza tajno protekla niz blijedo lice njezino, to joj se ipak po obrazu i stasu suditi moglo da je i ona njekoć isto tako kao sada njezina nećakinja ljepotom sjajna i dobrotom dična bila. A baš ta njezina ljepota i dobrotu bijaše uzrok što joj strogi udes umjesto ružmarin-vijencem tjeme ovi tavnom i jednolikom koprenom manastirskom. — Ona je ljubila njekoć mladića, koj se Bog i duša nije mogao dičit ni bogatstvom ni visokim rodnom, nu dičile su ga zato sve muževne kreposti, hrabrost naime, mladost i plemenito srce, a taj mladić bijaše štitonoša bana Gusingovca oca njezina, koji, pošto slučajno dozna da mu kćerka ljubi štitonošu, uzavrijev gnjevom, ljubeće na silu razdruži. — Štitonoša, imenom Givić, ode zatim u svijet, te se je za neko vrijeme čulo da je u ratu, što ga je Bela IV vodio proti češkom kralju Otokaru,¹⁴ slavno pao. — Na što vjerna ljuba njegova ode u duvne reda Svete Klare, gdje tečajem vremena postane glavaricom, a ujedno vjernom i tješecom sestrom ili majkom svih onih kojim je muka kakova dotužila, i koji bi došli da u nje traže pomoći ili utočišta. — Kad je dakle Margita tako blaga i prijazna bila svim, koji se u nje uostalom poblize nijesu ticali, naravno je sasvim da joj je kćerka brata njezina još većma omilila, s kojom ju je ionako skapčala sveza rodbinska, a k tomu još u novije doba srodan u njekom pogledu udes glede ljubavi njezine. Tetka Margita slutila je od njeko doba da će naskoro i Ružičinoj ljubavi od strane ponosite njezine braće na put stati razne prepreke, pa zato je unaprijed odlučila da će tu srcu svom priraslu djevojku štititi proti svakom nasilju, i u koliko moguće bude nastojati oko toga da od te mezimice svoje odvratu onu sudbinu kojoj ona sama postade žrtvom, pa zato čim se Ivan i Hinko Gusingovci iz Medvedgrada navratije k njoj, priopćiv joj namjeru glede Ružice, stade ih tetka odmah moliti i zaklinjati da se

¹⁴ Hrvatsko-ugarski kralj Bela IV. (vladao 1235-1270.) neuspješno je ratovao 1260. godine oko posjeda u Koruškoj, dijelova Kranjske i Štajerske (današnja Slovenija) s Otokarom ili Otakarom II. Přemyslovićem (vladao 1253-1278), najmoćnijim češkim vladarom toga doba, koji je granice te zemlje proširio do Jadranskog mora. Otakara II. naslijedio je njegov sin Vaclav II., čiji je sin Vaclav III. bio ugarsko-hrvatski kralj (obadvojica se spominju u ovoj priči).

okane svakog nasilja; nu pošto se njećaci njezini oglušiše molbam i razlogom njezinim, dozove Ružicu da molbe svoje sa suzami djevojke spojiv kakogod omekša srce oporne braće. — Nu zaludu bi i to. Braća, jedva što sestru uočise, usplamtješe još većma.

— Badava trošite riječi — reče Ivan — časna moja tetko; što biti mora, to će svakako biti... A ti Ružo, nemoj djetinjiti, već slušaj stariju braću svoju, kojim otac i majka na smrtnoj postelji izručise sreću tvoju.

— Da, sreću moju! — prihvati uz gorki plač djevojka — al to će svakako biti moja nesreća, jer ja ponositog i hladnog toga Garduna, što mi ga namećete, ne ljubim, niti ću poći za njega.

— To ćemo vidjeti! — upade joj u riječ Hinko. — Ti bi, dakako, voljela nepoznato ono momče iz Vlaške ulice, negoli uglednog župana Garduna — al se prodi lude šale, to ti evo kažem, jer mi se nećemo s tobom šaliti; a isto tako nećemo pogaziti riječi svoje tebi il onomu nadri-plemiću za volju.

— Obuzdajte strasti svoje — reče tetka ozbiljno. — Znete li, da je mladić taj, na koga vi toliko mrzite, spasio Ružici život; naravno je, dakle, da ga ona ljubi. Uostalom pako mogu vas uvjeriti da je Slavinić u svakom pogledu dostojan njezine ljubavi.

— Nemojte, tetko, takovimi riječmi još poticati ludo djevojče na otpor proti našoj volji! — reče Ivan. — Što se pako toga tiče da ju je on spasio od očevodne smrti, to nam je također jur poznato, te mi već odlučismo otprije nadarit ga zato obilnim novcem, što ga valjda i onako ne ima, te će mu po svoj prilici više trebati negoli ljuba.

— I meni se čini — pridoda mlađi brat Hinko posmjehnuv se porugljivo — da je taj siromak više giban na zlato što zveči, negoli na ikoje zlato materino.

— Smilujte se braćo! — zacvili Ružica sklopiv ruke — pa nemojte mi kidat srca takovom besjedom... Moj Pavo je plemenite čudi i ja ga —

— Ni riječi više — viknu strogo Ivan. — Dosta je, dapače i previše razgovora bilo do sad! — Mi nijesmo došli da ovdje slušamo plač tvoj, već da ti priopćimo čvrstu svoju volju, od koje odstupiti nećemo, makar te nestalo od sama kukanja.

— Dakle ni moje riječi u vas ništa ne važe? — reče tužnim glasom tetka, stupiv pred braću.

— U svakom drugom poslu, mila tetka — odgovori joj Hinko — saslušat ćemo savjet vaš drage volje, te će nam dobro doći, al u tom poslu radit ćemo po svojoj glavi.

— Pri tom svakako ostaje što smo rekli — prihvati sad Ivan — sada više ne možemo odstupiti, pa i nećemo da sve možemo, to je dosta. Mi bismo Ružicu sad povelili sobom — nastavi zatim lukavo i pošpotno — jer vidimo da joj baš sasvim ne prija taj zagrebački zrak; nu buduć nam je odmah ići u Ugarsku, gdje ćemo se po svoj prilici njeko vrijeme raznimi poslovima baviti, to ćemo, čim se povratimo, doći po sestru, jer će se dotle jur primaknuti ustanovljeni rok zarukah, pa zatim i svadbe.

— Ako boga znate, braćo, nemojte me siliti da mrzim vas — reče Ružica, stupiv odvažno na put braći što se htjedoše jur odlaziti.

— A ti nemoj da nas je sram od tebe — reče Hinko oštro.

— Da znate, ja ću prije umrijeti no poći za onoga koga ne ljubim — reče strasno Ružica, ne puštajući braću s mjesta.

— Tad volimo da umreš, ako nije drugačije, besramno djevojče! — vikne Ivan srdito, turiv sestru na stran, dočim naglo zajedno sa bratom ispade iz sobe.

Onesviješćenu s nenadane te surovosti Ružicu obuhvati tetka Margita, kojoj se u onaj par do dvije teške i gorke suze omaknu niz blijedo i tužno lice.

III

Ratobornog biskupa Mihalja, bivšeg, kako znamo, na pohodu kod kralja Andrije, dopadoše brzo užasni glasi o događajih što se pridesiše u Zagrebu dok njega tamo nije bilo, pa pošto je razumio kako je Gardun haračio u Kaptolu, planuo je kao živa vatra, te odmah bez svakog zatezanja oprostio se s kraljem, pa uz pratnju svojih četah i ostalih vjernih privrženikah — među kojima bijaše i Slavinić — brže-bolje pohitio je u Zagreb da Gardunu čim prije vrati žao za sramotu.

Protivnici biskupa, poznavajući značaj njegov, znali su doduše unaprijed da će biti sijeseta čim biskup dočuje što je bilo u Zagrebu, al oni se ipak tješiše time da se on tako brzo povratiti neće, a to stoga što su znali da ga kralj Andrija vrlo uvažava te u važnih slučajevih rado pita za dobar savjet, što će kralju trebati osobito u ono doba gdje se je iz petnih žilah radilo oko toga da stranka Andrije napregnutimi silami i odlučivo na put stane sve to smionijim težnjam stranke Karla Martela. Al protivnici biskupa sved još ne poznaše dovoljno značaj tog odvažnog al uz to žestokog i veoma strasnog čovjeka, pa zato se nađoše u velikom čudu a još većem strahu kad se biskup Mihalj iznenada pomolio u njihovoj sredini sa svojom oružanom družbom nalik kobnoj zvijezdi repači, o kojoj priča svijet da ju slijedom slijede krvavi bojevi i zla ljeta.

Gardun se isto tako kao i ostali nije tako nabrzo nadao povratku biskupovom, pa stoga, pošto je i on začuo da se zbilja povratio biskup, sakupio je na brzu ruku momčadi koliko je više mogo, te se s njom podobro utvrdio u Medvedgradu.

Njekoliko danah prošlo je tako otkako se biskup povratio iz Ugarske. Neobična i — reć bi — kobna njeka tišina i zapara pritisnula je svu okolicu zagrebačku, baš kao mōra kad pritišće spavajuće ljude. Cijeli Kaptol, a napose grad biskupov, prikrivala je neka tajna, a to isto se je i o Medvedgradu reći moglo. — Ljudi gataše svašta, al nikoga tu ne bijaše koj ne bi bio reko da to na dobro ne sluti, dapače svim činilo se kao da Kaptol i Medvedgrad priliče dvijem zlogodnim oblakom, što se tiho nu brzo primiču, te će po svoj prilici skoro iz tmasta toga mraka gromovi pucati i strijele treskati, tako da će se strašnim urnebesom zamutiti sva okolica.

Naskoro se zbilja pokazalo da gataše ljudi pravo, jer ne prodoše ni dvije nedjelje danah iza povratka biskupova, kadli on jednim jesenskim jutrom god. 1299. prije zore iznenada silnimi svojimi četami stade opsjedati i jurišati Medvedgrad; nu akoprem čete njegove na grad navališe ljuto, to ipak ni tvrdom gradu ni opsjedanim iza sigurnih bedemah ne nahudiše gotovo ništa. Juriš bude zatim skoro ponovljen, nu Gardun, hrabreći svoju i bez toga hrabru momčad, odbio je nanovo neprijatelje tako krepko da se silnim gubitkom opet moradoše vratiti pod šatore u dolini ispod grada razapete.

Tako uz svagdanji juriš i odbijanje prođe nekolicu danah bez ikakva uspjeha za biskupa Mihalja, dapače mnogo mu je ljudih palo tom prilikom, što ga je dakako razjarilo još većma, pa baš zato odlučio prijekim udarcem riješiti stvar i Medvedgrad zauzeti pošto-poto. U tu dakle svrhu odustaše za dva dana od svaka juriša, te povuče vojsku opsadnu opet pod šatore. Ali jedan mali dio vojske, zaklonjen gustom šumom, kopao je ipak iza toga s lijeve i najslabije strane gradu skrovne lagume, dočim je drugi veći dio otpočivao, te sakupljao nove snage za predstojeći odlučni juriš.

Gardunu a i ostaloj momčadi posadnoj činilo se nekako sumnjivo ne samo to što se neprijatelj od ovo dva dana ne primiče već još većma to što se ni s mjesta ne odmiče, već svejednako čuči pod šatori kao da tu kuva vražju poparu.

Al naskoro se osvjedočiše obsjedjeni koj je uzrok da su podmuklo čitava dva dana kuturili njihovi neprijatelji, jer jedva što je treće veoma maglovito jesensko jutro osvanulo, kadli eto uz strašnu viku stadoše biskupove čete sa četiri stranah jurišati grad. Biskup Mihalj, da tom prilikom potkrijepi juriš četah svojih, stao je neprestano biti gradske bedeme sa dovezenimi dan prije ogromnimi te baš u ono doba zajedno sa barutom proiznađenimi lubardami, koje su sa silnimi svojimi kamenitimi krugljami znatno okrnjavile zidine gradske. — Gardun je sved još hrabro odbijao juriš neprijateljah, al pošto nakon neprestana juriša i pucnjave od 4 sata jur počеше na pojedinih mjestih pucati i zjati zidine, pa pošto se izvan toga na lijevoj strani ujedanput pojavi gromoviti raspuk s potkopanih lagumah, koji upaljenim barutom u zrak digoše teške zidine tako da raskomadane podrtine nalik lakim treskama poletješe uvis, tad je tekar i tvrdog dotle Garduna nješto malo zazeblu oko srca, jer tad je počeo uviđati da će nadalje teško moći tako krepko uzbijati neprijatelja, već da će najposlije morati otklonit sili njegovoj.

Što je u onaj par mislio Gardun, to se je zbilja na žalost njegovu odmah i dogodilo, jer putem gotova proloma, pomenutim silnim raspukom prouzročena, srnuše jur neprijatelji kao bijesni u grad... Hrabru četetu, što je tom prilikom prva provalila u grad, predvodio je Pavo Slavinić, koj je isprosiu u biskupa Mihalja da mu smije u dio pasti slavna nu ujedno i pogibiona ta zadaća. — Tu valja napomenuti da je Slavinić, došavši nedavno s biskupom u Zagreb, odmah posjetio milu svoju Ružicu i blagu tetku njezinu u manastiru, gdje je sa žalošću i gnjevom razumio kako ju braća njezina surovim načinom sile da pođe za Garduna. Naravno je, dakle, da je Slavinića osim hrabrosti nukala i osveta, te zato nije baš toliko čudo što je sa odvažnom i ognjevitom četom svojom nalik bijesnom lavu prodro prvi u grad, okrećući pod sablju što mu je godijer stalo na put. On nije tom prilikom ništa tako srdačno poželio već da mu Bog i dobra sreća dade namjeriti se kako na Garduna... Pa gle!... jedva što je nekoliko časah počasilo, eto Garduna glavom kako sa nekolicom od svojih junakah, hrabreći ih, dotrči uprav tamo gdje je prijetila najveća pogibelj u gradu, pa se tu sukobi sa Slavinićem.

— Ha, evo ga! — viknu Gardun kao ljuta iz procjepa guja. — Davor, momče golobrado! ded' primakni se bliže da ti zapečatim novu povelju plemićku, pa da ti iz srca pustim uzavrelu s lude tvoje ljubavi krvcu ovom mojom dobrom sabljom.

— Evo me! — viknu priskočiv u isti čas Slavinić, — ne troši riječih i ne hvali se toliko, čovječe, dobrom sabljom, već znaj da dobra ruka u junaka više valja negoli dobra sablja.

Još su bili u riječi, al već divljim reko bi bjesnilom srnu jedan na drugoga i već se uz strašno čagrtanje sastadoše britke njihove sablje... Al to ne bješe više sablje, već hitre dvije strijele, leteć ponakrst, ili šičuća dva jezika zmajeva, što se susretahu napol puta, prijetjeć smrću il ranom smrtnom gdje će domašiti što živo... Vojnici jedne i druge strane, što se dosad boriše blizu Garduna i Slavinića, prestadoše nehotice, videći kakav to mejdan dijele njihove vojvode, pa zato zaokružiše tu dvojicu čudeći se muče junaštvu i vještini njihovoj... Iza podulje i žestoke te borbe ujedanput klone ruka Gardunova... Sablja mu se omakne, dočim mu desnu ruku u isti mah oblije silna krvca s grdne rane što ju dopade kako ga je silno potegnulo sabljom protivnik njegov.

— Predaj mi se! — poviče tad Slavinić.

— Neću, pučanski skote, dok je živa glava! — riknu Gardun, pa trgnuh lijevom rukom iza pasa potajni nož, htio je da s njime probode Slavinića, al taj u isti mah priskoči kao munja, te zajedno sa obližnjimi svojimi vojnicima, ni pet ni šest, spopane i razoruža bjesne-

ćeg Garduna. Tom zgodom bili bi sigurno vojnici Gardunovi gosi svome priskočili bili u pomoć, da sa svih stranah nije u isti skoro čas zaorio slavodobitni usklik biskupovih vojnikah, koji su iza toga što se tu dogodilo jur na više stranah provalili u grad i zauzeli ga tim slavnije što ih je dobit ova stala mnogo truda a još više krvi.

Biskup Mihalj nadovoljio je dakle srce svoje — jer ne samo Medvedgrad već i možni župan Gardun, dušman njegov, bijahu sad u njegovih rukuh, pa zato je sijevajućim od puke radosti očima oprostio odmah na mjestu svim vojnikom od posade i pustio im na volju: il da idu prosto kud ih je volja, ili, ako hoće, da se uvrste u njegove čete, što gdje koji, prem rijetki, zbilja i učiniše.

Još onaj dan vratio se biskup Mihalj sa svojim četami slavodobitno u Zagreb. Uz njega bijahu tom prilikom i oni kanonici što ih je oslobodio odmah čim bi osvojen Medvedgrad iz tavne gradske uze. On ih je žalio al ujedno i tješio time: da će pretrpljene njihove jade nadoknaditi primjerno on sam, a u koliko on to učiniti ne bi mogo, da će to jur učiniti kralj Andrija.

Župana Garduna, tavno ispred sebe gledajućeg i blijedog s teške rane i gorkog jada, pratio je tom prilikom Slavinić pod oružjem, pa pošto ga je tako dopratio u Zagreb, namjesti ga uslijed naročite zapovijedi biskupa u priličnoj sobi biskupskog grada, gdje mu i stražu stavi pred vrata. Zatim biskup posla Gardunu liječnika da mu pogleda i vida ranu, što ju, akoprem dosta teška, ipak u prilično kratko vrijeme sretno preboli kršna narav Gardunova.

Biskup nije u prvi mah pravo znao što da čini s otim zarobljenikom svojim, nu zamala se dosjetio što će najbolje biti, pa zato, pošto je Gardun ranu svoju sretno prebolio te oporavio se sasvim, učinio ga pod stražom otpratiti u Ugarsku kralju Andriji, da mu on sudi, nu taj — budi što se nije usudio još većma razdražiti jednog između najmožnijih hrvatskih velmožah i protivnikah svojih, budi s drugog kakovog razloga — Garduna opet puсти na slobodu; — jedino Medvedgrad — smatrajuć ga kao kraljevsko leno — oduze mu, te poda njekom talijanskom gospodinu, imenom Torusti,¹⁵ da upravlja u kraljevo ime tijekom gradom.

Gardun, pošto ga otpusti kralj, ode smjesta k pobratimom svojim braći Gusingovcem, što se tada također baviše u Ugarskoj, te im potanko pripovijedi sve što ga je snašlo otkako se rastao s njima, pa konačno nagovori braću kako je od potrebe da se Ružica iz manastira zagrebačkog premjesti drugamo, buduć će joj inače desiti se u Zagrebu kleti njegov dušmanin Slavinić, i još većma pomutiti mozag i srce. Bratja saslušашe i pristaše odmah na to što im je savjetovao prijatelj Gardun, pa zato sprva naumiše poslati brza ulaka k tetki s listom gdje bi joj priopćili volju svoju: da im naime sestru bez ikakva oklijevanja i uz sigurnu pratnju pošalje u grad Oštrc k Baboniću,¹⁶ kojega žena bijaše u rodu s njima, nu zamala se braća opet predomisliše, te odlučiše da će svakako bolje biti ako bude Ružicu onamo pratio mlađi brat Hinko.

¹⁵ Mletačka obitelj koja se doselila na Kaptol. Braća Nikola i Janko (Đan, Crni Janoš, kojega su 1303. ubili pobunjeni seljaci) bili su neko vrijeme kraljevi upravitelji Medvedgrada, a treći brat, zagrebački kanonik Marko Torusti grad je potom potajice prodao Babonićima.

¹⁶ Hrvatska velikaška obitelj, poznati i kao Babonegi, Babonezi ili Babonežići, u 13. i 14. stoljeću jedna od najmoćnijih obitelji u srednjovjekovnoj Slavoniji. Posjede su imali na području današnjeg Turopolja i Banije, te drugdje u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni. Kasnije sudjeluju u ratovima s Osmanlijama; posjedi su im opustošeni ili su potpali pod tursku vlast, pa u 16. stoljeću gube utjecaj. Među njihovim posjedima je i dvorac Oštrcgrad na Ivanšćici u Zagorju, danas ruševina.

Odmah treći dan iza toga dogovora stigao je jur Hinko Gusingovac u Zagreb sa nekoliko svojih pouzdanih konjanikah, što ih povede sobom da bude tim sigurnija pratnja.

Tetka Margita i Ružica prepale su se naravno s nenadana pohota kneza Hinka, al ih još većma uzdrimala vijest njegova: da će naime Ružica usprkos prijašnjoj odluci braće i ne gledajući na burna i nesigurna tadašnja vremena ipak morati dijeliti se od premile svoje tetke i drugdje tražiti utočište... Pošto Ružica vidje da su i sada uzalud sve molbe, odluči udariti drugim putem, pa zato ode hitro u svoju sobicu i tu napiše potajno listak mali, gdje u kratko javi Pavlu svome što je i kako, moleći ga i zaklinjući da joj bude u pomoć i da ju gleda kako izbaviti čim prije, buduć je jur opredijeljeno da već sutra s bratom svojim pođe u Oštrc-grad k rođakinji svojoj.

Ružica posla listić po starom i pouzdanom vrtljaru manastirskom u ruke svome Pavlu, a taj, pošto razabra što mu piše ljuba, ne reče van do dvije puno važne riječi: »bit će!« što ih vrtljar — ne znajući što će reći — ipak vjerno izruči miloj mu gospodični. — Slavinić, međutim, ode svom zaštitniku biskupu Mihalju, te se s njim posvjetova ukratko, zatim se pako smiren opet vrati kući, i tu priredi što je scijenio da bi moglo biti od potrebe.

Sutradan prije zore i čim prvi zapjevaše pijetli mogao je čovjek razabrati kako do dvanajest konjanikah redom muče jašu gorskim onim putem što je tada preko gorah zagrebačkih najpreči bio put donjeg Zagorja, pa pošto stiže mala ta nu izabrana četa, što ju je predvodio Slavinić, onkraj gorah u dolinu zagorsku, krene nedaleko s puta nalijevo u gustu bukovu šumu, i tu, popritegnuv uze konjem, stane te se stavi u zasjedu.

Nisu prošla gotovo ni dva sata otkako se ta četa namjestila, kadli se već eto i druga četa dolazeći istim putem zapaziti mogla. U toj četi bilo je toliko otprilike konjanikah koliko u prijašnjoj, samo što se je izvan njih te u sredini čete opaziti mogla ženska glava, kako velom zastrta jaši lijepa žerava, koj je — kan da se ponosi ljupkim teretom svojim — kadšto radosno zarzao, dočim mu se kopita od jogunasta poskakivanja i igranja jedva dotičaše zemlje. — Ovu četvu predvodio je Hinko Gusingovac na čilom svom ridu. Pošto se tako četa ova već dosta blizu prikučila onoj što bijaše u zasjedi, zarže opet slučajno žerav gospojice — to lijepe Ružice — a dorat Slavinićev odazovne mu se radosno... Tu sada više ne bijaše prilike ni časa da se ko komu ukloni, već obje čete trgnuše sablje... Slavinić, ne budi lijen, odbodne konja i navalio odmah žestoko sa svojim na Gusingovu boju manje vještiju četvu, te ju iza kratka okršaja razbije tako da skoro svi nagnuše bježati osim dvojice il trojice starijih vojnikah, što svejednako ustrajaše uz hrabro borećeg kneza Hinka... Ružica se uz to sasvim prikučila Slaviniću, te istomu muče mu srdačno stisnula ruku, al to jedva što opazi brat njezin, iznenada i kao bijesan nasrne na protivnika svoga i bio bi istomu, kako je strašno zamahnuo sabljom, zacijelo raskolio glavu da mu nije Ružice u srce dirajući usklik: »Isus i Marijo!« obustavio ruku, te mu je sablja samo lako okačila glavu Slaviniću.

Pratnja Slavinićeva užestila se videći taj prizor, i bila bi po svoj prilici raznesla na sablje kneza Hinka, da ju nije krepkom riječju obustavio sam Slavinić, koj nije podnipošto htio da se prolije krv istinabog dušmanina njegov, nu zato ipak brata mile mu nad sve Ružice.

Knez Hinko videći da mu namjera nije pošla za rukom kao što je mislio, stranom zastiđen, stranom opet razjaren, nije znao što da čini, pa zato — zagroziv se uz strašnu kletvu Slaviniću, te pustiv konju uzde — poleti praćen od preostavših svojih ljudi put Zagorja, dočim se Slavinić nanovo slavodobitno sa Ružicom povraća u Zagreb, te otpraviv ljubu do manastira duvnah i otpustiv blagom riječi i obilnim darom pratnju svoju, ode odmah u grad biskupov, pa tu javi uspjeh poduzeća svoga biskupu Mihalju, koj ga nanovo pohvali i uprav carski nadari. Kad je Slavinić jur htio da se oprostí s biskupom, priopćio mu je

taj još nešto što je Slaviniću tako milo bilo da je mislio sići s uma s nenadane i radosne te vijesti.

A šta je to moglo biti?... Ništa drugo već to da mu je biskup obećao da će ga za tri dana sam vjenčati sa Ružicom. — Što se pako tiče prigovora obitelji njezine — primijeti biskup blagovoljnim posmijehom — ili drugih kakovih posljedica koje bi mogo imati taj čin, to ti, moj Pavle, zalažem riječ da ću ja i zato odgovarati ako bude od potrebe.

Tri dana iza toga bilo je svečano vjenčanje plemenitog Pavla Slavinića sa mladom knjeginjom Ružicom Gusingovom. — Silna svjetina, što se tom prilikom zgrnula u crkvi, nije mogla dovoljno nagledati se lijepih mladenacah i kićenih svatovah; sjajnoj pako gozbi, što se zatim slavila u biskupovom gradu, ne bijaše donle pametara, riječju: cijelu tu svečanost spominjali su ljudi dugo zatim kao izvanredni i mili kakav događaj.

IV

Skoro za tim što evo pripovijedasmo da se dogodilo u Hrvatskoj, umro je Karlo Martel, a na njegovo mjesto bude sin njegov, mladić od 16 godinah, imenom Karlo Roberto,¹⁷ ili kao što ga mnogi pokraćenim imenom zvaše Karobert, imenovan kraljem ugarskim. Izbor taj pošo je za rukom ponajviše nastojanjem i uplivom tadašnjeg rimskog pape Bonifacija,¹⁸ koj je tvrdio da se kraljevina Ugarska od vremena sv. Stjepana, Hrvatska pako otkako umre kralj Zvonimir, smatrati imadu kao leno rimskog pape, pa zato tvrdio je nadalje rečeni papa da drugi ni ne može biti kraljem tije kraljevinah do jedino onaj koga izabere i potvrdi sam rimski papa. — Naravno je da je taj čin Bonifacija još većma razdražio gospodu ugarsku i hrvatsku, već otprije među sobom nesložnu i sklonu na bunu, pa zato se, u koliko moguće, još umnožao prijašnji razdor, tako da se je podiglo skoro cijelo plemstvo, svećenstvo a i građanstvo u Ugarskoj, Hrvatskoj Slavonskoj i Dalmaciji da se među sobom poput razjarenih srdah progoni i porazi.

Biskup Mihalj kao kolovođa stranke kralja Andrije, pomoćju svih skoro stanovnikah Kaptola zagrebačkog i veće strane svećenstva, nije nigdje propustio prilike gdje je godijer mogo nahuditi stranki Karla Roberta, kojoj osim braće Gusingovacah, zatim knezovah Šubićah i Babonićah, redom pristadoše i mnogi drugi ponajviše svjetskog višeg a i nižeg stališa ljudi, kojim se — što je svakako znamenito bilo — također pridružiše možni u ono doba Crkvenjaci.

Svaka između spomenutih stranah nastojala je petnimi žilami da kako god nadjača stranku protivnu, a na sredstva nije se mnogo gledalo tom prilikom. Glavna stvar bila je da se postigne cilj... kako? da li dobrim ili zlim načinom?... za to se nije pitalo. Tko je jači, taj kvači, to je bilo skoro uopće priznato načelo onog vijeka, pa stoga se nije ni priznavalo

¹⁷ Karlo I. Robert (1288-1342), hrvatsko-ugarski kralj od 1301. godine, prvi Anžuvinc na prijestolju. Njegovi obračuni s drugim pretendentima na krunu potrajali su do 1309. godine, a tek je 1330. godine konačno skršio otpor ugarskog i hrvatskog plemstva i postao apsolutni vladar.

¹⁸ Papa Bonifacije VIII. (1235-1303, papa od 1294.), posljednji moćni srednjovjekovni papa, koji je želio vrhovnu vlast pape nad cijelom Europom i suprotstavljao se europskim vladarima poput francuskog kralja Filipa IV. Lijepog, njemačkog kralja Alberta I. Habsburga ili talijanskih vladara, te neuspješno želio ujediniti Zapad za križarski rat. Dante ga je u Božanstvenoj komediji smjestio u osmi krug pakla sa simonitima, premda je papa u vrijeme radnje tog spjeva još živ, u poznatoj sceni zabune kada papa Nikola III. za Dantea pomisli da je Bonifacije.

kakovo drugo pravo, već svaki si ga je krojio sam po svojoj volji, ili pako — prikrojivao mu ga je drugi.

Kralj Andrija, videći da je opće nezadovoljstvo jur strašno preotelo mah, nije znao kako da doskoči tom zlu, pa je zato god. 1299. sazvaio sabor na polje peštansko Rakoš zvano. Među ostalimi pozvao je onamo i arcibiskupa ostrogonskog¹⁹ Grgura, inače privrženika Karla Roberta, da se opravda, nu arcibiskup ne samo što nije mario za taj poziv već je sam na svoju ruku sazvaio nekakav sabor u Vesprim,²⁰ te odanle zaprietio prokletstvom svim onim biskupom koji bi se usudili doći na sabor što ga sazva kralj Andrija. No budući taj poziv Grgura nije našo odaziva komu se on bio nadao, zato ode rečeni arcibiskup iz Ugarske u Hrvatsku, i tu u slob. i kralj. gradu Križevcih sastane se sa mnogimi privrženici Karla Roberta, koji ponajprije odluče: da će se složno i silovito oprijeti zaključku učinjenom na Rakoškom polju, da se naime povrate dobra silovitom rukom zakonitim vlasnikom oteta, a konačno tu odlučiše jednoglasno, i to: neka se Karlo Roberto pozove odmah da dođe i preotme Andriji kraljevinu.

Karlo Roberto, kad je razumio što mu poručuju gospoda hrvatska, nije oklijevao nimalo, već je odmah god. 1300. praćen mnogimi lađami dojadrio iz Napulja u Split, pa pošto bi ondje boravio njeko vrijeme, dopratio ga je Pavo knez Šubić sjajnom družbom u Zagreb, gdje ga arcibiskup Grgur sa ostalimi privrženici svečano dočeka, kraljem pomaza i okruni — al ne ugarskom, već drugom nekom u tu svrhu pribavljenom krunom. Sve je to Grguru i ostalim privrženicima Karla Roberta lako pošlo za rukom, a to stoga što je biskup Mihalj sa svojom strankom baš u ono vrijeme bio na saboru rakoškom, jer inače bilo bi po svoj prilici ostalo pusto kraljevanje Karla Roberta, kojemu bi bio vihor još prije vremena odnio krunu bez traga.

Kralj Andrija, pošto je dočuo da je Karlo Roberto jur u Hrvatskoj, pobjao se je jako, pa neki kažu da se je uslijed toga straha naglo razbolio i umro god. 1301, premda opet drugi tvrde da je kralja otrovao neki komornik njegov imenom Dominik. Nu bilo kako mu drago, poslije smrti Andrijeve stadoše umah nanovo vijećati staleži ugarski o tom komu da se ponudi kruna ugarska. Poklisar pape Bonifacija nastojao je tom prilikom svim mogućim načinom oko toga da kakogod skloni staleže ugarske na to da Karla Roberta priznaju kraljem; nu staleži se baš tome protivše, ne htijući podnipošto priznati nametnika papinoga, pa zato bude po prijedlogu koločkog²¹ arcibiskupa Ivana, češki i poljski kralj Vaclav — pa pošto se taj odreko — malodobni sin njegov, također imenom Vaclav kraljem izabran²² i skoro zatim u Stolnom Biogradu²³ svečano krunisan.

¹⁹ Pridjev prema Ostrogon (mađ. Esztergom), grad u sjevernoj Mađarskoj na Dunavu, sjedište nadbiskupije, »mađarski Rim«; ostrogonski nadbiskup primas je katoličke crkve u Mađarskoj.

²⁰ Mađarski Veszprém, jedan od najstarijih gradova u Mađarskoj, sjeverno od Balatona.

²¹ Pridjev prema Koloča ili Kaloča, mađ. Kalocsa, grad u južnoj Mađarskoj koji je bio sjedište Kaločko-bačke biskupije, kasnije Kaločko-kečkemetske nadbiskupije, a obuhvaćala je i dijelove današnje Hrvatske.

²² Češki kralj Vaclav II. (1271-1305, vladao od 1278.), sin kralja Otakara II. i Kunigunde, unuke hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV., nakon uspješnih osvajanja okrunio se i za poljskog kralja. Sinu Vaclavu III. (1289-1306) osigurao je hrvatsko-ugarsku krunu 1301. godine, nakon smrti Andrije III., posljednjeg Arpadovića, no protiv jačanja utjecaja češke dinastije Přemyslovića bili su i papa i Habsburgovci, pa se Vaclav III. (za hrvatsko-ugarskog kralja okrunjen kao Ladislav V.) morao 1305. godine odreći te krune. Nakon očeve smrti Vaclav III. postaje kralj Češke i Poljske; posljednji je vladar iz dinastije Přemyslovića.

²³ Stari hrvatski naziv za grad Székesfővár u Mađarskoj, mjesto krunidbe ugarskih kraljeva, od 11. do 16. stoljeća s prekidima glavni grad Mađarske.

Spomenuti izbor kralja Vaclava svjedoči dovoljno da je u kraljevini Ugarskoj mnogo pretežnija bila stranka protiv Karlu Robertu, dočim se zastalno reći može da je u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji njegova uprav stranka skoro vazda nadjačala drugu. Tomu je dakako u posljednje vrijeme doprinijela mnogo i ta okolnost što je novi ugarski kralj Vaclav odmah iza svog izbora i krunisanja god. 1303. zagrebačkog dotle biskupa Mihalja naimenovao arcibiskupom ostrogonskim, te se nije uslijed toga naimenovanja svoga spomenuti biskup više ni vratio u Hrvatsku. Potom je naravno stranka njegova u tih pokrajina izgubila najboljega svoga zaštitnika i branitelja, pa stoga je bila sva prilika da će se Karlova stranka, čim prije moguće bude, osvetiti za sva nasilja što ih je dotle pretrpiti morala od ratobornog Mihalja.

A šta se dogodilo sa Slavinićem i milom njegovom Ružicom, otkako se prilikom svadbe njihove rastadosmo s njima?... Kazat ćemo redom i to... Oboje življaše tiho, mirno i sretno neko doba u križevačkoj županiji na malom nu lijepom dobarcu što im ga je darežljivi Mihalj darovao prilikom vjenčanja. — Prava sreća ljubavi priliči plahoj slavulj-tici, koja se rado sakriva u gustoj šumi te si tu među granami zelenimi, pojeć i slaveć na svoj način Višnjega, gradi tajno utočište i mekani stanak za se i za svoje. Prava ljudska sreća uopće skromna je i pitoma, te se nerado pomalja na vidik svijetu, jer se ne ponosi nikakvom sjajnošću ni halabukom a ni svečanim kakovim jordamom, već se poput ljubice najrađe sakriva ispod gusta grma, gdje ju samo blagi miris izdaje onom koj slučajno prolazi mimo. — Slavinić dakle i mila mu supruga priličiše posve spomenutom slavulju i ljubici, jer usrijed općih tada nemirah i rasprah živiše, kao što rekosmo, neko vrijeme mirno i sretno, napajajuć se rajskim nalipom međusobne svoje ljubavi. Ali — čovjek misli, a Bog upravlja, pa kao što jur slavni naš dubrovački pjesnik reče da, naime: »vjekovite i bez svrhe nije pod suncem kriepke stvari«,²⁴ isto tako ni sreća čovječja ne traje vijekom, već ju kadšto iznenada prikrije oblak takove nezgode, iza kojega kadikad opet ishodi sjajno, al se često i smrkne te ne ishodi nikad više. Da li i u koliko se istina ove izreke opravdala glede Slavinića i Ružice, to ćemo vidjeti naskoro. Nije prošla ni godina dana iza vjenčanja spomenutog sretnog para, kadli jednom oko ponoći zamni strašna buka i graja, što je daleko natkrilila silnu buru i pljuskom padajuću kišu tavne noći mjeseca studenoga. Svi u gradu skočiše na noge, a na zapovijed Slavinića sva družina muška i ono nekoliko vojnika što ih je radi veće sigurnosti imao u svom gradiću, spanu oružje te svi složno polete na opredijeljeno mjesto da brane grad. Sprva mislio je svatko u gradu da su radi plijena navalili u grad razbojnici, što ih je u ono doba dosta bilo posvuda, al se skoro osvjedočiše da su im drugi gosti došli u pohode, župan naime Gardun koj nikako nije pregorjeti mogao da mu je Slavinić ne samo preoteo djevojku već i nadjačao ga na mejdanu, pa je stoga sakupio četv i s njom iznenada udario na grad da se neprijatelju svom krvavo osveti. Al mu je opet i tu loša sreća bila jer Slavinić je odmah s početka, čim je preuzeo to dobro, gradić svoj, već otprije dosta čvrst, još bolje učvrstio i tako dobro ogradio da se je mogo dobrim uspjehom braniti u njemu — pa baš zato je iza kratkog nu žestokog napadaja Garduna s njegovom četom tako čvrsto uzbio da je isti još prije zore odmako bez ikakva uspjeha, dapače ostalo je tom prilikom nekoliko mrtvih iz čete Gardunove na mjestu.

Drugi put opet — i to bi nekoliko mjeseci iza spomenute noćne navale — bio je Slavinić pošo sa svojimi da u obližnjoj gori kalničkoj lovi lov, pa pošto se nešto više odalio od svojih pratiocah, nasruše na njega iz zasede četiri nepoznata i nagrđena čovjeka. Slavinić se tomu nije nadao pa zato nije ni poveo sobom oružja od boja, al usprkos tomu branio se ipak koliko je mogo jedno vrijeme, nu pošto protivnici njegovi sve to žešće stadoše navaljivati na nj, vidio je da neće moći odoljeti sili, te zato što je ikad mogao zaviče glas-

²⁴ Stihovi s početka Gundulićevog Osmana, I, 5-6. (bez svhe – bez kraja, bez svršetka).

no ne bi li tijekom kako dozvaio družinu svoju! pa zbilja, ne prođe van nekoliko trenutakah, i već se čuše kroz šumu glasovi njegovih ljudi kako žurno dolaze sa više stranah, na što napadnici okrenuše leđa te odmakoše brže-bolje gustom šumom. — Slavinić sam a i njegovi gataše da su i to bili ljudi što ih je Gardun najmio za taj nečist posao. — Vraćajući se tada kući iz lova, zabranio je Slavinić ljudem svojim da u gradu što god kazuju o tom što se je dogodilo, budući on ne bi rado da mu za taj napad dozna mila njegova Ružica, što mu je upravo dva dana prije rodila milo žensko čedo, pa je stoga još nješto malo slaba bila, a ta vijest bi ju mogla uzdrmati i škoditi joj zdravlju.

Slavinić i Ružica tek sada uživaše potpunu slast sretnoga braka, budući ih je na novo skapčala još uže dosad nepoznata sveza, a to bi sveza roditeljskog čuvstva, što im kao novi cvijetak niknu na stazi života otkako im se rodi mala kćerka Margitica, kojoj bijaše krsna kuma tetka Ružice, vrijedna i poznata nam opatica, a kum biskup Mihalj, koji oba primiše radosno tu njima pismeno ponuđenu čast, te Ružici i djetetu njezinom poslaše lijepe darove — otporčujući ujedno, budući sami krsnoj svečanosti prisustvovati ne mogu — da ih zastupa najčestitiji i najstariji par iz okolice Slavinićeve, a to bješe slučajno baš neki stari seljak, ujedno i kmet Slavinićev sa ostarjelom svojom ženom.

Pa tako opet prođe neko vrijeme bez da bi bio kakav neugodni događaj uskolebao tihi i sretni taj život. — Slavinić scijenio se osobito zadovoljnim što mu Bog i dobra sreća dade te je dosad sretno prebavio sve poteškoće i nezgode što mu bješe na put stale da smute sreću njegovu, pa se je baš stoga zacijelo nadao da će biti i ubuduće tako; Ružica pako njegova naslađivala se međutim slastmi, što ju dopadoše s krasnih i divnih dužnostih mlađahne majke prema prvorođenom svom djetetu.

Al iza toga, dok je taj u svakom obziru čestiti i plemeniti par ljudi pitao se²⁵ slatkimi nadami glede budućnosti, koja im se prikazivala vedra kao jutro lijepa dana proljetnoga, hvatao se sve to veći sumrak na obzorju Hrvatske njihove domovine, jer kobna godina 1303. bijaše nastala sa svojimi gore više uzgredno napomenutimi događaji.

Ništa nije tako tajno da se ne bi doznalo, a kamoli politički događaji, pa tako nije začudo da su pomalo kojekakve vijesti dopirale i u ladanjsku samoću Slavinića, osobito otkako Mihalj zauze stolicu ostrogonskog arcibiskupa i otkako tijekom obodrena stranka Karla Roberta sve to više počeo dizati glave. S početka bili su doduše ti glasovi ponešto neizvjesni, al za nekoliko nedjelje danah pokazalo se da su žalbog istiniti. — Braća Gusingovci sa Gardunom, možni Šubići i Babonići, zatim braća Janina i kanonik Marko Torusti, kojima nedugo prije toga umrvši njihov brat Nikola ostavi Medvedgrad — sva ta i ostala mnoga gospoda u Zagrebu i oko njega snovaše nješto što nikako nije slutilo na dobro.

Pošto bi o svemu tomu potanje izviješten Slavinić, i to stranom pismeno od tetke Ružicine, stranom pako usmeno od nekih k njemu u posljednje vrijeme češće došavših prijateljah, scijenio je da tu daljnjeg oklijevanja nema, pa zato odlučio je poći kud ga zove dužnost i tvrda vjera, kojom se zavjerio stranki svojoj da će vjerno ustrajati i boriti se za stvar njezinu — osto ili propo.

Mili Bože! da je komu vidjeti bilo kako je tada Slavinić — taj inače čvrst i neuskolebiv čovjek — teško dijelio se od mile Ružice i male svoje Margitice, koja ga je, smiješeći se milo s kolijevke malimi svojimi ručicama privlačila k sebi, baš kao da ga je pridržati i nevinim pogledom moliti htjela da je ne ostavi, zatim kako mu je Ružica jecajući i gorke suze roneći savila oko vrata bijele ruke svoje, nalik lozi kad se vije oko tanana bora — to sve dakle da je komu pogledati bilo, zaista ne bi upisao u grijeh Slaviniću što mu se krado-mice odmaknuše niz potavnjelo lice te u gustoj bradi iščeznuše dvije suze — najbolja dva

²⁵ pitati se – hraniti se.

svjedoka neopisive boli što ju je osjećao prilikom teška toga rastanka sa ženom i djetetom.

Možebiti da je tada duševna ona žica, što ju ljudi zovu slutnjom, tihano, zazvečila u grudih dijeleći se... Možebiti!... Ali tko to može znati zacijelo? — Zaista nitko, jer ljudi doduše mogu izmjeriti sve dubljine, sve visine i širine toga svijeta, ali tajne srca čovječjega nikad dovoljno izmjeriti i proučiti neće moći. Tu je Višnji osnovao posebni i neograničeni — jedino sebi samom sa svih strana pristupni svijet, koj se kreće oko silne osovine različitih umu čovječjem nedokučivih čuvstvih, jer tu ima vedrih i oblačnih danah; ima zvijezdami osuto nebo, al ima i tavnne noći bez ikakva svjetla; ima tu lijepih rajskih perivojah gdje veje blago povjetarce i gdje naoko mirisno cvijetje cvate, al ima i strahovitih pustarah gdje nema ni grma ni drača, a kamoli cvijeta, i gdje bura samo jauče te oblake pijeska ispred sebe goni kao kurjak stado razagnato; ima ti tu romonećih potokah što teku niz cvjetne obale, ima jezerah bistrih kao ogledalo gdje se kupaju i divno svoje kolo vode vile, al ima usuprot i pučinah morskih gdje se neprestano biju silni valovi o grebenih i stijenah, i gdje reže iz dna uskolebana toga mora strahote kakovih oko čovječje ne vidje nikad. Sve to i toga još puno više, što čovjek izustiti a pero opisati ne može, ima u dnu srca čovječjega, pa tako u dnu zagonetnoga srca toga ima također i glasovah paklena nesklada, al isto tako ima tu zvukovah najmilijeg sklada i blagoglasja, štono zveče sad tužno a sad opet milo — a kadšto opet zacvile i zazuje tako čudnovato i tajno da čovjek mnije glasovi mu dolaze onkraj svijeta, donoseći mu odanle vijestih a onom što će biti.

Al šta ćemo ovdje opisivat podulje ono što su već mnogi prije nas u stihovih i u prostom slogu dovoljno opisivali, premda time stvar još ni s daleka posve shvatili te iscrpli nisu, što li ćemo badava mučiti se odgonetanjem onoga što se odgonetnuti ne da i što će po svoj prilici ostati tajnom dok bude svijeta i vijeka — već će biti bolje ako se vratimo k Slaviniću, koj je — otkako se oprostio sa milom ženom i djetetom — na čelu male svoje nu izabrane čete pohitio put Zagreba grada.

Pošto je Slavinić sretno prispio u Zagreb i u Kaptolu nastanio se, razumio je odmah od tamošnjih kanonika kako se protivnici jur očito spremaju na to da udare na njihovu stranku, koja, ne počasiv nimalo časa, također stade sakupljati vojsku i napinjati sve svoje sile da kako treba dočeka — pa ako moguće bude uzbije silu silom.

Gusingovci i ostali privrženci Karla Roberta sakupiše jur silne čete, pa uz to stadoše također buniti i na očiti otpor proti Kaptolu poticati ne samo građane zagrebačke već i prosti narod iz obližnje okolice. Tijem načinom pođe im za rukom da su u kratko vrijeme tako osilili i ojunačili se da su jedva izgledali zgodna časa da zametnu boj s privrženicima kralja Vaclava.

Pa zbilja — dugo zatim ne bilo, kadli jednom ujutro uz strašnu buku i viku čitavog pučanstva stadoše sa svih zvonikah zagrebačkih zvoniti zvona, što je značilo da se jur primiče s vojskom stranka Karla Roberta i da je uslijed toga jur prispio čas gdje će oružana i jača ruka odlučiti tko ima pravo tko li krivo.

Gusingovci sa Gardunom, sa Šubići, Babonići i braćom Torusti, zatim sa Crkvenjaci i mnoštvom vojske, građanstva i puka — sakupiv se prije ispred Zagreba — navališe najprije kao bura na donju varoš, pa pošto ju osvojiše iza kratkog akoprem žestokog otpora, stadoše opsjedati varoš gornju i Kaptol.²⁶ — Tom prilikom pozvao je ponositi Ivan Gusingovac po ulaku kanonike da mu se predadu na milost il nemilost, nu pošto mu ovi

²⁶ U jurisdikciji zagrebačkog Kaptola bili su Opatovina, Dolac, istočna strana današnje Tkalčićeve ulice, Skalinska ulica, gornji dio Bakačeve ulice i Pod zidom, te s određenom samoupravom obrtnička i trgovačka naselja Vlaška Ves i Nova Ves.

otporučiše da toga podnipošto učiniti neće, zgrozio im se i zakleo da će im skoro u grad doći, pa udariv na kapiji slavodobitni svoj barjak, sa svojim četami konak učiniti u gradu, a kanonici da će redom morati sprovađati njegove i njegovih drugovah konje.

Namjesnik biskupa, kanonik Pankrac, skupiv oko sebe kanonike s vjernimi četami, te sjediniv se sa privrženim stranki njegovoj poglavarstvom gradskim, zatim s bivšom tada u gradu posadom kralja Vaclava i s nekujimi plemići i stanovnici takozvane »popovske ulice«,²⁷ provali iz kratka opsjedanja iz Kaptola da se ogleda sa protivnom strankom.

Užešćeni vođe obijeh stranah i boja željne čete njihove jedva dočekaše da se sraze, pa zato na onom prostoru između prednjeg zida gornje i kaptolske varoši — što ga dan-danas dijeli potok Medveščak²⁸ i gdje su u ono doba, umjesto sadanjih kućah, bili vrtovi građanah — navalila je jedna stranka na drugu tako silno i žestoko da je od udaracah, od vike junakah i jauka ranjenikah zaječila zemlja. — S početka se motaše obje vojske u tijesno klupko savijene baš ko oblaci kad ih vikor muči, ali se naskoro razmotaše opet, i tad se pojedince stadoše biti i nagoniti junak na junaka.

Jur bijaše navisoko oskočilo sunce, pa se još neprestano hrabro boriše obje strane, u kojima se tek iza podulje bitke razigralo srce kako valja. Da je tkogod motrio tu bitku, ne bi bio znao reći unaprijed: tko će tu nadvaliti tko li sili jačoj otkloniti, kako se je borila jedna i druga stranka; nu premda se onom prilikom pridesiše prava junačka čudesa posvuda, a to je ipak na drvenom mostu iznad Medveščaka i oko njega bjesnjela najžešća i — reko bi — uprav divlja borba, buduć se tu ne dijeliše rane od vidanja već upravo rane teške od smrti nemile... A kako ne bi? — ta s jedne strane borio se na čelu svoje čete hrabri Slavinić, a s druge župan Gardun, koga je tu opet namjera namjerila bila na najvećeg dušmanina svoga, pa zato pošto se iza dulje žestoke borbe uočiše oba ova protivnika, srnuše, i to uprav usred mosta jedan na drugoga baš kao dva ognjena zmaja kad hoće da se pobiju, radeć jedan drugom o glavi.

— Dobro mi došo, djevojački otmičaru! — vikao je Gardun glasno, dočim mu s očijuh sine zlokobna munja — jedva sam te dočekao ... Al znaj, sada više nećeš minuti moje ruke.

— Nećeš ni ti moje, ako Bog da! — prihvati Slavinić, dočim je već iza toga sabljom svojom sretno odbio nekoliko udaraca Gardunovih, te istoga ujedanput grdno ranio u prsa, na što Gardun, bijesan kao ranjen vepar, opet zamahne te udari tako silno da se Slaviniću prelomila sablja nadvoje, što Gardun, čim opazi, skupiv zadnju svoju snagu, upotrijebi zgodu te iznenada Slavinića sabljom tako silno ošine po glavi da je taj odmah pao na tle i tu, iza kako potihio izusti blage riječi: »Zbogom Ružo... Margitice zbogom!«... rastavio se s dušom. — Al gle, u isti čas, i jedva što je izdahnuo Slavinić, počeo se i smrtno ranjen Gardun, probljediti kao krpa, sve to bolje njihati kao podsječen hrast, dok se i on ujedanput muče ne sruši mrtav, i to baš tik najvećeg u životu protivnika svoga.

Skoro zatim — iza kako padoše Slavinić i Gardun — nadvladala je stranka Karla Roberta privrženike Vaclava, o čemu nema dvojbe ako se na um uzme kako je iza te bitke upravo ta stranka postupala sa protivnici svojimi ne samo u Hrvatskoj već i u Slavoniji, dapače i u istoj Ugarskoj.

²⁷ Danas dio Opatičke ulice na Gornjem gradu. Popov toranj, sagrađen polovicom 13. stoljeća na sjevernom kraju Gradeca, i područje oko njega bilo je u vlasništvu Kaptola.

²⁸ Potok Medveščak preusmjeren je 1898. godine istočno od Kaptola, preko današnjeg parka Ribnjak; staro je korito nasuto i na njegovom mjestu izgrađena ulica Potok (danas Tkalčićeva ulica). Krvavi je most 1899. godine srušen, a na njegovom se mjestu danas nalazi ulica istog naziva.

Ružica sa svojom malom kćerkom skoro iza žalosnih tih događaja stiže u Zagreb i tu se opet — saviv u crno — nastani zajedno s djetetom kod mile svoje tetke u manastiru, i to baš u onoj istoj sobici gdje je stanovala kao djevojka i gdje ju prije nekoliko godinah izbavi od očevodne smrti mili i nezaboravni njezin Pavo, za kojim je, otkako umre, neprestano kukala te gorke suze ronila, tako da je s prevelike tuge teško oboljela, pa pošto je tako pol godine danah bolovala i s braćom se najposlije pomirila, umre i ona... Na smrtnoj postelji preporučila je tetki a i nazočnoj tada veoma rascviljenoj braći milu svoju Margiticu, koja iza više godinah, što je ponarasila, lijepo odgojena i njegovana od stare tetke i ujakah svojih, postade pravim sjajnim alemom djevojačkim, dok ju skoro ne oblubi i isprosi jedan između možnih tada vlastelinah iz prastare obitelji Babonićah.

A ti, dragi moj čitatelju, znat ćeš sada potanje uzrok nazivu onog mjesta na kojem se u burno ono doba zametnula strašna ona prije spomenuta bitka, s koje su se ojadile mnoge majke, mnoge opet seke u crno savile, a nebrojene vjerne ljube u rod opremile; — mjesto gdje je onom prilikom ostalo mnogo pustih kapah i kalpakah, gdje uz polomljeno raznovrsno oružje bojno bijaše nagomilana tjelesa mrtvih i ranjenih, kojim je iz ranah poteklo toliko krvi da je drveni tada most a ispod njega potok Medveščak sav pocrvenio od te krvi, što tu rijekom poteče s klete nesloge sinovah jedne majke domovine... To dakle mjesto, što ga u nas dobro zna svaki Hrvat i što ga tuđincu svako zagrebačko dijete il slijepac pokazati može — to ti je naš od ono doba takozvani: krvavi most u Zagrebu.

Neven, 1856.

Rječnik

akoprem – premda

alem (tur.) – dragulj, dijamant

arcibiskup – nadbiskup

bolta (prema tal. volta – luk, svod) – dućan, prodavaonica

boljar (rus.) – velikaš, plemić, moćnik, bogataš

česa – čega

davor – bojni poklič, prema slavenskom bogu rata Davoru

dijeliti se – rasti se

divit (tur.) – tintarnica

gatati – nagađati

hartija (grč.) – papir

jordam (tur.) – oholost, ponositost, umišljenost

jur – već

kalpak (tur.) – krznena kapa ili kaciga

kruglja – kugla

kuturiti – kutriti, pritajiti se, prislušivati

lagum (tur.) – mina, eksploziv; prokop u koji se stavlja eksploziv za rušenje zidina i sl.

lubarda (tal.) – lumbarda, vrsta starinskog topa

malta (njem.) – mitnica, brklja na ulazu u grad, na kojoj se plaćala pristojba

muče – šutke

nalip – otrov

Omir – Homer

pitati se – hraniti se

poduzeće – pothvat, podvig

pošpotno – prijekorno

raspuk – pukotina

snova – iznova, opet

srde – maš naziv za grč. Erinije ili rim. Furije, tri boginje osvete

stranom – dijelom

ulak (tur.) – glasnik, glasonoša

zlogodan – zlokoban, zloslutan

žerav – konj sa šarenim pjegama